

Globalno siromaštvo i supererogacija u etici

Ivan Koprek
ikoprek@ffdi.hr

UDK: 172-058.34
17.036.2:364.1
Prethodno priopćenje
Primljeno: 27. ožujka 2012.
Prihvaćeno: 8. svibnja 2012.

Siromaštvo je danas globalan problem. Usprkos poboljšanju na pojedinim područjima životnoga standarda (dostupnost osnovne zdravstvene zaštite i temeljnog obrazovanja, smanjenje nepismenosti i dječje smrtnosti, duži životni vijek itd.), broj siromašnih u svijetu ni danas se ne smanjuje. Nije stoga iznenađujuće da je Svjetski samit o socijalnom razvoju u Kopenhagenu iz 1995. godine u prvi plan stavio tri ključna socijalna problema: siromaštvo, nezaposlenost i socijalnu isključenost. Na svjetskoj razini 2010. godina bila je proglašena godinom borbe protiv siromaštva... No, je li siromaštvo samo politički, ali ne i etički problem? Kako se prema siromaštvu odnose deontološka i konsekvencijalistička (utilitarnistička) etika?

Ključne riječi: siromaštvo, etika, prispodoba o Samaritancu, deontologizam, konsekvencijalizam, utilitarizam, supererogacija, pozitivne i negativne dužnosti, ljubav.

Uvod

Ne treba dvojiti da se u promišljanje i rješavanje mnogih problema današnjice treba uključiti etika. Što o globalnome problemu siromaštva može, u smislu mogućega ukaza na ispravno rješenje, reći etika? Ima li u etici mjesta za one čine koji nadilaze samo propise i dužnosti? U kakvom su odnosu deontologizam, konsekvencijalizam i supererogacija?

1. Što je »siromaštvo«?

Pojmovi i riječi imaju svoju povijest. Povijest pak nekoga pojma obuhvaća kontekst njegova nastanka i njegove primjene.¹ Zato pojašnjenje pojmova nije nikakav uzaludan posao, nego ozbiljna zadaća.

Pojmovi, nadalje, imaju posljedice za naš svakodnevni život. Oni nam omogućuju da dublje shvatimo strukturu nekoga jezika te tako i strukturu neke kulture.

Ne treba tumačiti da je pojam »siromaštvo« kompleksan i, kako je to često slučaj, u svojoj primjeni mnogoznačan. Pri tome je osobito važno ne započeti refleksiju od supstantiva (imenice) »siromaštvo« nego od povijesno često rabljenoga priloga – »siromašan«.

Što znači »siromašan«, »biti siromašan«? Najprije nešto u smislu onoga »bez dovoljno novca«, »bez sredstava«, »ne-imati«, »biti potreban«, dakle, kao nekakav iskaz o čovjeku, a onda i u djelomično sličnom značenju kao »nešto bez korisnoga sadržaja«.² Preneseno značenje pojma »siromašan« možemo pojmiti kao opis naših unutarpsihičkih stanja – osobito kod nekih životnih okolnosti. »Siromašan« tu znači »nesretan«, »vrijedan sažaljenja«... O tome svjedoče izrazi »jadna duša« ili »jadan čovjek«.³ U grčkom jeziku »siromašan« znači »orphanos« – »sirotan«, »usamljenik«. Siromaštvo bi na taj način označavalo svojevrsno usamljivanje.

U svakodnevnom govoru valja zapaziti tri središnja područja primjene pojma »siromaštvo«, »siromašan«: 1. Siromaštvo kao materijalna dimenzija – u smislu »imati malo sredstava za život«... 2. Siromaštvo kao opće-preneseno značenje – u smislu »imati nečega manje«, nekakav nedostatak, »život bez...«. U tu kategoriju, valja primijetiti, pripadaju i neki pogrdni izrazi kao »siromah u glavi – luđak« ili »siromašan učenik« (nenadaren učenik), jadnik... Uz ove negativne primjere možemo govoriti i o »siromašnim posljedicama« – kao vrlo rijetkim posljedicama... 3. Siromaštvo u smislu metafore – »nesretan, jadan čovjek«. To se izražava većinom u eksklamaciji: »O, siromašno dijete«, »O, jadni, siromašni puk Sundarbandskih prašuma«...

Usprkos poboljšanju na pojedinim područjima životnog standarda (dostupnost osnovne zdravstvene zaštite i temeljnoga obrazovanja, smanjenja nepismenosti i dječje smrtnosti, dužega životnoga vijeka itd.), broj siromašnih u svijetu ni danas se ne smanjuje. Nije stoga iznenađujuće da je Svjetski samit o socijalnom razvoju u Kopenhagenu iz 1995. godine u prvi plan stavio tri ključna socijalna problema: siromaštvo, nezaposlenost i socijalnu isključenost. Na svjetskoj razini 2010. godina bila je proglašena godinom borbe protiv siromaš-

¹ Usp. I. HACKING, »Vom Gedächtnis der Begriffe«, u: J. SCHULTE, U. J. WENZEL (Hrsg.), Was ist ein »philosophisches« Problem? Frankfurt, 2001, 72-86; slična razmišljanja prepoznatljiva su i u H. Putnam, Vom einem realistischen Standpunkt, Reinbek, 1993, 32.

² Usp. I. KOPREK, Što je siromaštvo i u čemu je ono etički problem?, u: *isti* (ur.), Siromaštvo i etika. Religijska, etička i praktična promišljanja, Zagreb, 2011, 7-15.

³ Zato se može primijetiti da se siromahe očima bogatih gleda kao »prijeteći potencijal«.

tva. Siromaštvo je, dakle, globalni problem. No, je li ono tek samo politički, a ne i etički problem? Kako se prema siromaštvu odnose deontološka i konsekvencijalistička (utilitaristička) etika?

2. Siromaštvo i pitanje supererogacije u etici

Govori se da je trenutno oko 800 milijuna ljudi pothranjeno, da je milijarda i sto milijuna ljudi bez pitke vode, da su 2 milijarde i 600 milijuna ljudi bez pristupa temeljnim zdravstvenim ustanovama... Prema istraživanjima oko 2 milijarde ljudi danas nema pristup do nužnih lijekova; oko milijarda ljudi žive kao beskućnici, oko 2 milijarde nemaju električne struje; oko 800 milijuna ljudi žive kao analfabeti i oko 250 milijuna djece između 5 i 14 godina izvan su kuće i rade često u teškim okolnostima kao vojnici i prostitutke. Statistike, nadalje, pokazuju da oko 18 milijuna ljudi godišnje umire od siromaštva...⁴ Imamo li, kao pojedinci, ali i kao zajednica (društvo), moralnu dužnost zamisliti se nad tim brojkama?

Članovi neke moralne zajednice imaju simetrična moralna prava i dužnosti. Nije li možda ipak primjerenije govoriti o ljubavi prema bližnjemu, a ne tek o dužnosti? Smijemo li izaći iz okvira dužnosti? Čini li netko zapravo nešto nedopušteno dok njegovi čini nadilaze pravne dužnosti?

Kant, kako je poznato, na ova pitanja odgovara niječno. On i ne govori o mogućnosti da se može svoje moralne mogućnosti ispuniti iznad mjere dužnosti.⁵ U njega, naime, ne postoji pojam »supererogacije« (činjenja više negoli se treba činiti!). Neki će opravdano zaključiti da je to propust njegove etike.⁶ Kako pojmiti supererogaciju?

Najprije kao specifičnu ljubav prema bližnjemu – kako to čitamo u evanđeoskoj prispodobi o milosrdnom Samaritanu (usp. Lk 10, 35). Samaritanac iz prispodobe ispunjava svoju dužnost. On pomaže unesrećenome. To je dužnost svakoga člana moralne zajednice. I gostioničar iz evanđeoske prispodobe ima moralnu dužnost da se brine za unesrećenoga. No, i Samaritanac i gostioničar čine nešto što nadilazi njihovu moralnu dužnost. Unesrećeni nema prava na koje bi se mogao pozvati da traži više. Moralne je dužnosti moguće ispunjavati i više nego same dužnosti, kao što to čine Samaritanac ili gostioničar, i to bez obzira na to postoji li objektivna moralna dužnost, tj. takva dužnost na koju se obostrano obvezuju članovi neke moralne zajednice. To su slučajevi u kojima čovjek vlastiti život izlaže pogibelji da bi spasio tuđi; vatrogasac, primjerice, koji utrčava u zgradu zahvaćenu plamenom da bi spasio dijete koje je ostalo u

⁴ Th. POGGE, *Anerkannt und doch verletzt durch internationales Recht. Die Menschenrechte der Armen*, u: B. BLEISCH; P. SCHABER, *Weltarmut und Ethik*, Paderborn, 2007, 95-138.

⁵ Usp. I. KANT, *Werke in 12 Bänden*, sv. 8 (Einleitung in die Metaphysik der Sitten, AB 29), Frankfurt, 1977, 315-336.

⁶ J. O. URMSON, *Saints and Heroes*, u: A. I. MELDEN (ur.), *Essays in Moral Philosophy*, Seattle, 1958, 207.

njoj; vojnik, koji pretrčava preko otvorenoga prostora da bi izvukao ranjenoga suborca; čovjek koji se baca u nabujalu rijeku da bi spasio utopljenika makar postoji rizik da se i sam utopi itd.

Nabrojani su slučajevi takvi da u njima čovjek čini *više* od onoga što se od njega očekuje. Nitko ne bi *zamjerio* trojici iz spomenutih primjera da nisu učinili to što su učinili. Iako, dakle, ni od koga ne očekujemo da učini više od svoje dužnosti, visoko vrednujemo ljude koji tako djeluju. Čak ih ističemo kao uzore.⁷ Jasna je intuicija da postoji jasna i određena dužnost da drugima ne nanosimo štetu. No, ne postoji nikakva jasna i određena dužnost da im moramo pomagati. Ta nas intuicija dovodi do promišljanja razlika (ali i nedostataka) deontičke i utilitarističke (konsekvencijalističke) etike.

Raspravu o supererogaciji u suvremenoj etici započeo je James O. Urmson (1958.) u članku »Saints and Heroes«. ⁸ I sveci i heroji su ljudi koji svoje moralne dužnosti ispunjavaju u potpunosti, čak i više; oni djeluju u situacijama koje drugi izbjegavaju.⁹ Svi su filozofi složni u tome da su supererogativna djela uvijek više od ispunjavanja dužnosti.¹⁰ Takva herojska djela su djela koja nadilaze dužnosti, djela koja (gledajući iz moralnoga motrišta) vrijede za sve. Zato ih J. O. Urmson naziva »basic rules« ili »simple rules«. ¹¹ U pomalo pjesničkom izričaju Urmson ih naziva »higher flights of morality«. ¹² Henry Bergson u sličnom kontekstu govori o »otvorenom moralu« svetaca i heroja. ¹³ Dakle, sveci i heroji ispunjavaju svoju dužnost na ovaj ili na onaj način nemjerljivo.

Imamo li kao moralna zajednica dužnost (obvezu) pomoći siromasima? Dokle u slučaju siromaštva doseže »moralna zajednica« sa simetrički raspoređenim pravima i dužnostima? Ograničava li se ona na obiteljsku zajednicu ili na krug prijatelja, na lokalnu zajednicu, na jednu naciju, na jedan kontinent ili na cijeli svijet?

⁷ O supererogaciji vidi: D. HEYD, *Supererogation. Its Status in Ethical Theory*, Cambridge, 1982; G. MELLEMA, *Beyond the Call of Duty. Supererogation, Obligation, and Offence*, Albany, 1991; M. SCHUMAKER, *Supererogation. An Analysis and Bibliography*, Edmonton, 1977; D. GUEVARA, *The Impossibility of Supererogation in Kant's Moral Theory*, *Philosophy and Phenomenological Research*, 59 (1999), 593-624; J. – P. VESSEL, *Supererogation for Utilitarianism*, *American Philosophical Quarterly*, 47 (2010), 299-317; J. WEINBERG, *Is Government Supererogation Possible?*, *Pacific Philosophical Quarterly*, 92 (2011), 263-281.

⁸ Usp. D. HEYD, *Supererogation*, u: *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, Stanford, <http://plato.stanford.edu/entries/supererogation> (15.03.2012).

⁹ Usp. J. O. URMSON, *Saints and Heroes*, u: A. I. MELDEN (ur.), *Essays in Moral Philosophy*, Seattle, 1958, 202.

¹⁰ Usp. D. Heyd, *nav. dj.*; J. O. URMSON, *nav. dj.*, 201.

¹¹ J. O. URMSON, *nav. dj.*, 211.

¹² *Isto*, 211-215; usp. također C. NEW, *Saints, Heroes and Utilitarianism*, *Philosophy*, 49 (1974), 179-189.

¹³ Usp. H. BERGSON, *Les deux sources de la morale et de la religion*, Paris, 1965. Bergson razmatra moralnu obvezu suprotstavljanjem dviju vrsta društva i dvaju tipova ljudi, zatvorenoga i otvorenoga. Za zatvorenu dušu (i društvo) postoji etika zakona, strogih kodeksa ponašanja, rigidnih moralnih obveza; za otvorenu pak dušu (društvo) postoji etika slobode, samousmjeraujuće djelatnosti, ljubavi.

3. Supererogacija i problem svjetskoga siromaštva

Da bi odgovorio na navedena pitanja poznati utilitarist Peter Singer pita koja je razlika između susjedova djeteta i djeteta koje živi na udaljenosti od 15.000 kilometara. Primijetimo li, tako Singer, da se u jezeru utapa neko djetete dužni smo priskočiti u pomoć i bespogovorno ga spasiti.¹⁴ Ako pomognemo utapajućem djetetu pokraj kojega prolazimo zašto ne bismo pomogli i onome djetetu koje je 15.000 kilometara udaljeno i umire (ugroženo je) od siromaštva?¹⁵

Singeru je nedvojbeno jasno da ljudi svojim karitativnim djelima nadilaze moralne dužnosti, čine više od toga. Zato i neovisno o udaljenosti postoji pozitivna dužnost pomoći svima koji su u potrebi. To ni u kojemu slučaju nije tek neutralan čin ili dobročinstvo.

»Može se zamisliti da je na nekom drugom mjestu moguće razlikovati između dužnosti i dobročinstva. Želim argumentirati da je sadašnje razlikovanje neodrživo jer je svatko tko živi na razini standarda kakav uživaju ljudi u tzv. 'razvijenim zemljama' obavezan na čin dobrohotnosti da se druga osoba spasi od smrti od gladi.«¹⁶

Singer, dakle, drži da tu nije tek pitanje o mogućem milosrđu, nego da imamo *pozitivnu* dužnost pomoći drugima. Takva moralna obligacija, prema njegovu mišljenju, ne smije prestati na granici neke zemlje.

»Iz moralnoga gledišta treba priječenje smrti od gladi milijuna izvan našega društva promatrati najmanje isto tako nužno kao i poštivanje normi vlasništva unutar nekoga društva.«¹⁷

Takvim izvodima Singer želi poduprijeti, ali i korigirati svoj (u mnogočemu izrazito problematičan!) etički stav – utilitarizam.

»Pomoć (siromašnima) nam ostaje na volju, ali se može reći da je ona obveza koja se odnosi na dio naših primanja, npr. 10% (...) Mnoge će obitelji primijetiti da je 10% popriličan teret za njihov budžet. Druge bi bez poteškoće mogle dati i više. Nikakva mjera ne treba biti postavljena kao kruti minimum ili maksimum... Prema razumnim etičkim mjerama to je minimum i mi djelujemo nepravilno ako dajemo manje.«¹⁸

Thomas Pogge koji, raspravljajući o problemu siromaštva i obvezi prema siromasima, polazi od Kantove deontologije u institucionaliziranju ove obveze još je konkretniji i širi:

¹⁴ Usp. P. SINGER, Hunger, Wohlstand und Moral, u: B. BLEISCH; P. SCHABER, Weltarmut und Ethik, Paderborn, 2007, 39.

¹⁵ Usp. *isto*, 41.

¹⁶ *Isto*, 43.

¹⁷ *Isto*, 45.

¹⁸ P. SINGER, Praktische Ethik, Stuttgart, 1984, 246sl.

»Za smanjenje teškoga siromaštva, kako to definira Svjetska banka, potrebne su institucionalne reforme da se kolektivna pomoć siromašnima povisi od sadašnjih 420 milijardi na godinu do otprilike na 720 milijardi dolara. Povećanje od 300 milijardi dolara odgovara iznosu od oko 0,7% globalnoga brutto društvenoga produkta iz 2005. godine (45 milijardi dolara!) i jedva 1% brutto socijalnoga produkta bogatih zemalja u istoj godini (oko 35,5 milijardi dolara!). Reforme koje će iskorijeniti teško siromaštvo ograničile bi naš životni standard tek za 1% i mi bismo u nastavku rasta gospodarstva, taj budući standard dosegнули tek s nekoliko mjeseci zakašnjenja.«

Pogge se u kontekstu toga prijedloga pita:

»Je li zaista nerealno nadati se da bi se moglo pokrenuti dostatan broj građana iz bogatih zemalja koji bi radije prihvatili takvu reformu troškova, negoli da i dalje imaju odgovornost za strašne boli koje sa sobom nosi teško siromaštvo, uključujući i smrt 18 milijuna ljudi kao posljedicu siromaštva?«¹⁹

Iz predstavljenoga je vidljivo da je i Singeru i Poggeu »moralna zajednica« nešto globalno. No, ne bismo li protiv siromaštva trebali nastupati djelima samilosti (supererogativno), kao Samaritanac iz evanđelja – jer nam je to objektivna dužnost? Mnogi ipak ne shvaćaju kao »djelo *dužnosti* da se protiv siromaštva bore davanjem milostinje (novčane pomoći), nego to više shvaćaju kao djelo *kreposti*, kao nešto što je pohvalno, nešto što je možda herojsko, ali ne nešto što se od nas traži ili može tražiti.«²⁰

Uočili smo da i Singer i Pogge govore o »pozitivnim« dužnostima prema siromašnima. Što se pod time misli? »Pozitivne« dužnosti su dužnosti da se djeluje – a ne one da se nešto ne propusti. Većina će se ljudi složiti s time da je nužno izbjeći ona djela koja drugima nanose štetu. To znači da svatko prema tome ima »negativnu« dužnost, odnosno obvezu propuštanja takvih djela.

»Pozitivne« dužnosti prema kojima smo obvezni da spasimo ljude od siromaštva često su u današnjoj raspravi »strastveno nijekane«.²¹ S druge strane postoje strastveni zagovaratelji činjenice da u iskorjenjivanju siromaštva »moralna zajednica« ima »pozitivne dužnosti«.²²

¹⁹ Th. POGGE, Weltarmut als Problem globaler Gerechtigkeit. Interview mit René Gabriëls und Regina Kreide, *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, 6 (2007) 974.

²⁰ B. BLEISCH; P. SCHABER, Einleitung, u: *isti*, Weltarmut und Ethik, Paderborn, 2007, 14.

²¹ Th. POGGE, *Weltarmut als Problem...* 99.

²² Usp. *isto*; također Th. POGGE, World Poverty and Human Rights, Cambridge, ²2008, 4; također Th. POGGE, Anerkannt und doch verletzt durch internationales Recht. Die Menschenrechte der Armen, u: B. BLEISCH; P. SCHABER, *Weltarmut und Ethik*, Paderborn, 2007, 95-138 i Poggeovu najnoviju knjigu, *Politics as Usual*, Cambridge, 2010. Svrha čestih Poggeovih usporedbi velikih zala, onoga koje je posljedica siromaštva i onoga koje se pripisuju nacizmu, nije poistovjećivanje i izjednačavanje »našeg postupanja« s postupanjem nacista od 1933. do 1945. godine ili podizanje »pitanja optužbe ili krivnje«, već je svrha ukazati na dodirnu točku, a to je *neobazrivost* i kršenje *negativne moralne dužnosti* (usp. Th. POGGE, The Bounds of Nationalism, u: World Poverty and Human Rights, Cambridge, 2008, 151).

Dok zagovornici globalnoga ekonomskoga poretka i novoga režima Svjetske trgovinske organizacije (WTO) u borbi sa siromaštvom vide samo pozitivnu moralnu dužnost, Th. Pogge govori i o negativnoj dužnosti.²³

Treba ipak točno odrediti u kojim se uvjetima može utvrditi neka *pozitivna* ili *negativna* dužnost. Corina Mieth je za to navela kriterije polazeći najprije od toga da moraju postojati objektivne okolnosti i hitne potrebe... Objektivna potreba nastaje onda ako nekome nedostaju za život potrebna dobra. Tu pripadaju: primjerena hrana, smještaj, odijelo i mogućnost da se vlastiti plan života može razviti i ostvariti.²⁴

Na strani onoga koji daje (darovatelja) moraju, kao pretpostavke za postojanje *pozitivne* dužnosti, biti ispunjena četiri kriterija:

1. Kriterij nadležnosti izražen u pitanjima: »Treba li svima koji su jednako potrebni pomoći istom količinom? Nemaju li oni koji su prostorno bliže neku prednost? Nisu li prema drugima odgovorniji 'profesionalci': liječnici, svećenici, vatrogasci, policajci ili vojnici?«²⁵
2. Kriterij razumnosti izražen u pitanjima: »Koliko nas može koštati pomaganje onih objektivno potrebitih?« Ne trebamo li, kako to traže Peter Unger i Henry Shue, radikalno prekinuti s našim »luksuznim stilom života?«²⁶
3. Kriterij dopustivosti traži odgovor na pitanje: »Smije li se krasti da bi se nekoga opskrbilo za život potrebnim dobrima? Smije li se, kao kod humanitarne intervencije, ugroziti nevine (čak ih i ubiti) da bi se drugima pomoglo?«
4. Kriterij ishoda (izgleda) na uspjeh posebnu pozornost pridaje sigurnosti da pomoć bude provedena koordinirano. Ipak, često se pokazuje da je kontraproduktivno nekoga pomagati. U tom kontekstu Garrett Hardin zastupa tezu da je pomoć u slučaju siromaštva (kao pomoć za preživljavanje) štetna jer, smatra on, ubrzava rast pučanstva. Poznata je, naime, njegova »lifeboat« teza u kojoj uspoređuje bogate nacije s čamcima za spašavanje koji ne smiju biti preopterećeni ako ne želimo svi potonuti.²⁷ Drugi zastupaju tezu da pomaganjem siromašnima po-

²³ Usp. Th. POGGE, *Realizing Rawls*, Ithaca, 1989.

²⁴ C. MIETH, *Projekt. Positive Pflichten*, Hannover, 2007, 10.

²⁵ *Isto*, 11sl.

²⁶ Usp. P. K. UNGER, *All the Power in the World*, Oxford, 2006; Henry Shue razmatra odgovornost bogatih i siromašnih zemalja u smislu zaštite životne sredine. Budući da su interesi i potrebe bogatih i siromašnih zemalja različiti, ekološki se problemi mogu riješiti samo uzajamnom suradnjom, odnosno poštujući princip pravičnosti (H. SHUE, *Global Environment and International Inequality*, u: D. SCHMIDTZ; E. WILLOT (ur.), *Environmental Ethics*, Oxford, 2002, 402).

²⁷ Usp. B. BLEISCH; P. SCHABER, *Einleitung*, u: *isti*, Weltarmut und Ethik, Paderborn, 2007, 16; Geret HARDIN u članku »The Tragedy of the Commons« pojašnjava svoju tezu o općem dobru i problemu populacije metaforom čamca za spašavanje. Siromašni se nalaze u pretrpanim čamcima koji se prevrću i iz kojih ispadaju u more. Tu se neki utapaju, a neki plivaju do čamaca bogatijih na kojima ima još malo mjesta. No svi su čamci ograniče nosivosti, pa ljudi koji su

tičemo njihovu neaktivnost i priječimo njihovu dugoročnu inicijativu prema onoj kineskoj poslovice: »Daj gladnome ribu i on će biti sit jedan dan; nauči ga pecati, on više neće gladovati.« To, dakako, treba uzeti u obzir dok tražimo efektivnost i smisao pomaganja drugima.

Kada je pak riječ o siromaštvu kao etičkom problemu smatram da bi se trebalo, na pozadini prijedora o pojmu pozitivnih dužnosti koji je u raspravu uveo Th. Pogge, odreći razlikovanja između pozitivnih i negativnih dužnosti. Dovoljno je poći od toga da su moralna pravila uvijek izrečena kao zabrana i zapovijedi. Postoji dužnost pomoći potrebnome i treba izbjegavati štetovanje drugih. Uvijek treba poštivati i čuvati život... Tako se, dok se raspravlja o doseg moralnoga zajedništva, izbjegava ono od Poggea naznačeno suočavanje s otporima.

Kako bi, primjerice, Pogge kao zagovornik deontološke etike mogao tretirati slučajeve supererogacije? Prvo, mogao bi tvrditi da je jednostavno pogrešno činiti više od svoje dužnosti i da ljudi koji to čine i koji se tome dive – zapravo griješe. Drugo, mogao bi tvrditi da sveci i heroji zapravo samo čine svoju dužnost, te da bi svi koji bi se našli u takvim okolnostima trebali učiniti isto ono što su i oni učinili. Naime, čovjek koji bi izvlačio unesrećenoga vozača iz automobila koji svaki trenutak može eksplodirati zapravo bi samo činio svoju dužnost, jer bi to bila dužnost svakoga tko bi se našao u takvim okolnostima. Treće, zagovornik deontološke etike mogao bi razlikovati savršene od nesavršenih dužnosti i tvrditi da slučajevi supererogacije zapravo predstavljaju krajnje slučajeve nesavršenih dužnosti.²⁸ U tom bi slučaju supererogacija svakako bila nešto pohvalno, ali ne i nešto što bi se moglo nametnuti kao dužnost i zahtjev da to svi uvijek čine.

---

već unutra ne mogu primiti sve utopljenike, jer bi i njihov čamac potonuo i svi bi zajedno nastradali. »Savršena pravda, savršena katastrofa«, zaključuje Hardin (G. HARDIN, *Living on a Lifeboat*, u: D. SCHMIDTZ; E. WILLOT, *Environmental Ethics*, Oxford, 2002, 375). Hardin nadalje smatra da se problem iskorjenjivanja siromaštva ne može riješiti »etikom dijeljenja«, koja se na kraju pokazuje samoubilačkom jer uzrokuje prevrtanje čamca i utapanje sviju u njemu. Prijedlog o stvaranju međunarodne banke hrane, odnosno zaliha namirnica iz kojih bi se podmirivale potrebe ugroženih zemalja on shvaća kao »još jedan primjer kršćansko-marxističkoga idealizma koji u stvarnosti ima loše posljedice«. U slučaju velike oskudice i gladi, strana pomoć ugroženim zemljama samo bi im dala povoda da ne razvijaju vlastita sredstva i da sami ne osiguraju na vrijeme zalihe, znajući da se mogu osloniti na pomoć i donacije drugih. Osim toga, takva banka hrane bi u stvari neprestano preusmjeravala bogatstvo iz bogatih u siromašne zemlje, koje imaju veliku stopu prirasta, tako da bi se taj proces završio tek onda kad bi se svi našli u jednako lošem položaju. Umjesto toga, treba pustiti da se problem prenapučenosti riješi prirodnim ciklusom, to jest da bolest, siromaštvo i glad učine svoje i populaciju svedu na mjeru koju dotična sredina može opskrbiti. Zato Hardin zaključuje: »Svaki život koji se danas spasi u siromašnoj zemlji umanjuje kvalitetu života budućih generacija!« (*isto*, 382).

²⁸ Savršene dužnosti su one koje se moraju izvršiti, dok su nesavršene one koje bi bilo dobro izvršiti, ali nije nužno. Tako je, primjerice, suzdržavanje od krađe savršena dužnost, dok je doniranje sredstava za suzbijanje gladi ili siromaštva u svijetu nesavršena dužnost.

Zaključna misao

Valja se hitno suočiti sa siromaštvom u svijetu. Ta se hitnost odnosi i na etiku. Neki filozofi nude više učinkovitih rješenja. Jedni se pozivaju na različite pravne odrednice. Norbert Anwander i Barbara Bleisch služe se odrednicom *neopravdanoga bogaćenja, profiterstva*.²⁹ U civilnom zakonu čitamo odredbe protiv profiterstva. Tko nešto na račun drugoga dobiva ili zarađuje dužan je ispraviti tu nepravdu. Svatko od nas, primjerice, profitira kupnjom jeftine majice od nepravednoga svjetskoga poretka (majicu često izrađuju ljudi u teškim uvjetima, možda nevini politički zatvorenici!). Zato smo obvezni platiti obol da takvima vratimo ono što im pripada.

David D. Miller poziva se na drugu pravnu odrednicu: na *iskustvo ugroženosti*. On razlikuje događaj i stanje odgovornosti. Kod prvoga pitamo tko je odgovoran za siromaštvo u svijetu. No, u pravilu se pita samo zato da bi dotični porekli svoju odgovornost.³⁰

U rješavanju problema iskorjenjivanja siromaštva u svijetu ima jamačno mjesta za etički supererogizam. Naime, čini se da nas zalaganje za suzbijanje siromaštva (u smislu moralnosti) usmjeruje na *načelo solidarnosti*. U to je načelo supererogacija uključena kao načelo (nadilazeće) ljubavi. Držimo li, dakle, da su na tome području supererogativne radnje u našoj moralnoj praksi moguće, poželjne, opravdane – pa čak i nužne, onda moramo nadići (ako ne i odbaciti) utilitarizam i puki deontologizam.

²⁹ Usp. N. ANWANDER; B. BLEISCH, *Beitragen und Profitieren. Ungerechte Weltordnung und individuelle Verstrickung*, u: B. BLEISCH; P. SCHABER, *Weltarmut und Ethik*, Paderborn, 2007, 171-194.

³⁰ Usp. D. D. MILLER, *Wer ist für globale Armut verantwortlich?*, u: B. BLEISCH; P. SCHABER, *Weltarmut und Ethik*, Paderborn, 2007, 153-170; usp. također D. D. MILLER, *Out of error. Further essays on critical rationalism*, Aldershot, 2006.

Ivan Koprek

Poverty and Supererogation in Ethics

Summary

Poverty is a global problem. Despite of improvement in some areas of standard of living (availability of basic health care and basic education, reduction of illiteracy and child mortality, longer life expectancy, etc.), the number of poor in the world today is not decreased. It is therefore not surprising that World Summit for Social Development in Copenhagen in 1995. emphasised three key social problems: poverty, unemployment and social exclusion. On the global level the year 2010 was declared as the Year fighting against poverty... But, is poverty just political and not ethical problem? On what way deontological and consequential (utilitarian) ethics are related to the topic of poverty?

Key words: poverty, ethics, parable of the good Samaritan, deontologism, consequentialism, utilitarianism, supererogation, positive and negative obligations, love.

(na engl. prev. Ivan Koprek)